

[Přítomná situace filosofie, vztah člověka ke světu a světa k člověku]

21. VIII. 67

Když stojí filosofie na rozcestí nebo když je v koncích s tím, co si předsevzala nebo s čím disponuje, mohou velké systémy pouze zakončit míjející a minulou epochu. Kupředu mohou vyrazit jen partikulární pokusy, jejichž osud se podobá raketám vypouštěným do vesmírných hloubek ze zemského povrchu. Většina jich spadne opět na zemský povrch; jen některé dosáhnou takové rychlosti, že se vymknou přitažlivosti planety, která byla jejich zrodem (místem jejich zrodu), a stanou se rovnoprávnými (gravitačně rovnoprávnými) členy sluneční soustavy. Dnešní situace filosofie připomíná tyto pokusy s raketami. Gravitačním centrem veškerého filosofického úsilí bylo myšlení řecké antiky; pokusy vymknout se tomuto centru trvají něco přes sto let (teprve). Postavit dnes nějaký systém znamená postavit raketu tak těžkou, že nikdo nezná pohonnou hmotu tak účinnou, aby dovedla těleso do pohybu dostatečně rychlého. Systémy dnes stále ještě nutně padají a dlouho budou padat zpět na své gravitační centrum. Co však je pro filosofii oním prahem, jehož překročení je nezbytné k dosažení dalšího stupně kosmické rychlosti?

Vlastní problém je ovšem obecnější. Je možné, aby cokoli mohlo uniknout determinantám svého původu? Může vůbec dojít k tomu, aby člověk přestrukturoval svůj život, aby svůj život naorientoval jinak, než byl dosud naorientován, a to nikoli v okrajových momentech, ale podstatně? Člověk je bytost zemsky orientovaná a na zemi zakotvená. Je možné, aby tato zemská bytost převala své svazky se zemí, aby vyprostila své kořeny v zemi vězící a aby nezhynula, nýbrž aby tyto kořeny dovedla zapustit jinde a jinak?

Filosofie začala existovat jako svého druhu moudrost nebo láska k moudrosti; časem se z ní vyvinula specifická myšlenková činnost, myšlenkové úsilí ovládané určitými metodami a cílem dobrat se jimi pravdy. Tato disciplína prodělala pozoruhodné dějinné proměny a prošla překvapivými zvraty. Přes tyto zvraty však zůstává u základních témat a pokouší se je opětovně řešit. Její radikalita se soustřeďuje tam, kde ohledává své vlastní zdroje a kořeny. Filosofie usiluje osvětlit nejen cestu člověka nefilosofického, ale prosvětlit i cestu svou vlastní, cestu filosofa a filosofie. Filosofii se člověk pokouší uchopit sám sebe a svou cestu, filosoficky chce porozumět svému místu v kosmu; ale to nemůže udělat za pomoci jakékoli myšlenkové aktivity, která nerozumí sama sobě, která tápe uprostřed věcí a neuvědomuje si sebe samu. Ve filosofii se člověk setkává se světem na zvláštní, specifické rovině. Tato rovina není dána charakterem předmětu, jež chce filosofie postihnout, není tedy součástí onoho předmětného světa, k němuž člověk ve filosofii a skrze filosofii přistupuje. Filosofický přístup ke světu znamená určité zacházení se světem, určitou praxi, která tento svět proměňuje. Proměna světa má totiž mnoho rovin; filosofie se soustřeďuje k té nejhlubší. Ve filosofii činí člověk svět svým světem; tato specifická činnost (praktická činnost, neboť existuje také praxe myšlení) musí zajisté respektovat svět v tom, čím a jak se prosazuje svou vahou. Nebyla by však praxí, kdyby při všem tomto respektu svět neproměňovala k obrazu člověka a jeho potřeb a cílů. Ve filosofickém přístupu ke světu se člověk nesetkává se světem

v té jeho podobě, jakou má nezávisle na člověku a na jeho přístupu; svět, který se tu setkává s člověkem, je jiný svět než ten, který se s člověkem nesetkává. Svět není totiž pasivní při tomto setkání, ale v jistém smyslu také přistupuje k člověku. A svět přistupující k člověku je jiný než svět, který nemůže k člověku přistoupit (např. protože člověk neexistuje). Vznikem člověka se mění sám svět. Specifičnost nového přístupu světa k člověku je založena a prostředkována společenskou povahou člověka: svět přistupuje k člověku nově, jaksi „lidsky“ skrze člověka, skrze druhého člověka. Neboť člověk, zejména druhý člověk, je významnou „komponentou“ toho světa, k němuž člověk přistupuje, zejména k němuž přistupuje filosoficky. Zkrátka svět, v němž žije člověk, je jiný svět, než jaký byl předtím. Zrodem člověka dochází k přerodu celého světa.